

Eski Anadolu Türkçesi Özellikleri Gösteren Bir *Kıssa-yı Yûsuf*

The Joseph Parable Which Showing Medieval Anatolian Turkish Properties

Ali CİN*

Didem AKYILDIZ**

Özet: *Kıssa-yı Yusuf*, Hz. Yusuf peygamberin ibret dolu hayat hikâyesinin aşk, sevgi, umut, ihanet, kıskançlık, nefret gibi insanî duygularla zenginleştirilmesiyle birlikte yüzyıllar boyu çeşitli kişilerce çeşitli biçimlerde kaleme alınmış ve zevkle okunmuş dinî boyutlu bir hikâyedir. Edebî sahada, *Kıssa-yı Yûsuf*, *Yûsuf Mesnevisi*, *Yûsuf u Züleyha*, *Yûsuf u Zelîha* gibi çeşitli adlarla anılan hikâyenin geçmişten günümüze bu kadar sevilmesi ve rağbet görmesinde, hikâyenin kaynağının kutsal kitaplara dayanmasının payı büyüktür. Tevrat ve bazı bölümleriyle İncil’de de dini, ahlaki ve felsefi boyutları içermesinden ötürü insanlığa yön vermesi için bahsedilen bu hikâye, Kur’ân-ı Kerim’de “*ahsen ’ül-kasas*” yani “*kıssaların en güzeli*” olarak vasıflandırılmaya layık görülmüştür. Hem Batı hem Doğu edebiyatlarında birbirinden güzel örnekleri bulunan bu hikâyenin, Türk Edebiyatında ilk örneğinin görüldüğü 13. yüzyıldan günümüze birçok manzum ve mensur *Kıssa-yı Yusuf* yazılmıştır. Bu makalede, Eski Anadolu Türkçesi özelliklerine sahip, Muhammed bin Hüseyin tarafından istinsah edilen 3485 beyitlik *Kıssa-yı Yûsuf* mesnevisi ve eserin dil özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar sözcükler: *Kıssa-yı Yûsuf*, Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi, Eski Anadolu Türkçesi, Yûsuf ve Züleyha Mesnevîsi, Yûsuf Hikâyesi

Abstract: *The Parable of Joseph*, a religious story has been rewritten by different people in various ways over the course of centuries. This exemplary story of the Prophet Yusuf is rich in love, hope, jealousy, hate and betrayal. In the field of literature being based upon the Holy Books, this story, also entitled, *Kıssa-yı Yusuf*, *Mathnawi of Yusuf*, *Yusuf and Zuleyha*, *Yûsuf u Zelîha* was retold for centuries. This story, found also in the Old Testament and Bible due to its complex of religious, ethical and philosophical dimensions, was worthy of consideration as “*the best story*” in the Holy Qur’an and there are fine examples in both Western and Eastern literatures. From the 13th century, when the first example in Turkish literature was written, many examples of *the Parable of Joseph* were written in both verse and prose. This article addresses the 3485 couplet poem of *the Parable of Joseph* written by Muhammed bin Hüseyin within the context of Medieval Anatolian Turkish and it’s linguistic properties.

Keywords: *The Parable of Joseph*, The Story of Joseph and Zuleyha, Ancient Anatolian Turkish, The Mathnawi of Joseph and Zuleyha, The Story of Joseph

Giriş

Türk edebiyatında *Kıssa-yı Yûsuf*, *Yûsuf u Züleyha*, *Yûsuf u Zelîha* gibi adlarla bilinen bu hikâyeye, genel itibariyle Yûsuf peygamberin hayat hikâyesini konu alan, asırlar boyu birçok kimse tarafından çeşitli biçimlerde kaleme alınmış ve zevkle okunmuş bir hikâyedir.

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, alicin@akdeniz.edu.tr

** Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, didemakyildiz07@gmail.com

Yûsuf ve Züleyha hikâyesinin esasına dair belirtiler, tarihin ilk çağlarına kadar uzanmaktadır (Ayan, 1997, 31). Hikâye, ilk olarak bazı unsurlarıyla M.Ö. XIV. yüzyılda eski bir Mısır hikâyesinde yer almıştır. Ayrıca Tevrat'ın ilk kitabı "*Tekvin-bab 0-50*"de de geniş biçimde yer alırken İncil'de ise "*Resullerin işleri, bab 7*"de kısaca konu edilmiştir (Çetin, 2000, 109).

İslam çağındaki Türk edebiyatında hikâye türünün ilk kaynağı, Kur'an'daki kıssalar, dervişler arasında yayılmaya başlayan enbiya ve evliya menkıbeleri, din ulularının efsaneleştirilmiş kişilikleri ve kahramanlıkları çevresinde beliren söylentilerdir (Levend, 1967, 71). İşte bu hikâyelerden biri de Kur'an-ı Kerim'de Yûsuf sûresinde 111 ayette anlatılmış, baştan sona tam bir hikâye hüviyetine sahip tek hikâye olan *Kıssa-yı Yûsuf* tur ki bu hikâye Kur'an-ı Kerim'de "*ahsenü'l-kasas*" yani "*kıssaların en güzeli*" olarak vasıflandırılmaya layık görülmüş bir hikâyedir.

Kutsal kitaplarda yer almasıyla birlikte, içeriğinde evrensel tema ve duyguları barındırması nedeniyle de hem Batı hem de Doğu'da ünlenmiş bu hikâyenin kaynağını -kesin çizgilerle ayırmamakla beraber- Batı'da Tevrat, Doğu'da yani, Arap, İran ve Türk edebiyatlarında ise Kur'an-ı Kerim oluşturmaktadır.

Kıssa-yı Yûsuf yazma geleneğinin Arap ve Fars edebiyatlarından sonra Türk edebiyatındaki ilk örnekleri 13. yüzyıla aittir. Bu dönemde yazılan eserler genel olarak "*Kıssa-yı Yûsuf*", "*Kıssa-yı Yûsuf u Züleyha*" şeklinde adlandırılmış olup isimlerinden de anlaşılacağı gibi hikâyenin daha ziyade bir peygamber kıssası, bilhassa Kur'an-ı Kerim'in vasıflandırılmasıyla "*ahsenü'l-kasas*" olması önem taşır. Bu döneme ait eserler daha ziyade Kur'an, tefsir, hadis ve kısmen Tevrat referans alınarak yazılmıştır (Türkdoğan, 2011, 57).

13. yüzyılın ilk yarısında (H. 630 / M. 1232) kaleme alınan ve Türk edebiyatının ilk *Kıssa-yı Yûsuf'u* olma özelliği taşıyan eser, "*Harezmi Ali*", "*Kul Ali*", "*Kul Galî*" adlarıyla anılan Ali'nin *Kıssa-yı Yûsuf'u*dur (Cin, 2011, 59). Dörtlüklerle ve hece vezniyle yazılmış olan Ali'nin eseri, bünyesinde hem Doğu hem Batı Türkçesi dil özelliklerini barındırmasıyla "*karışık dilli eserler*" olarak da bilinen eserler arasında mühim bir rol oynar. Ali'nin eserinden sonra Anadolu'da mesnevi türünde, aruz vezniyle yazılmış ilk *Yûsuf u Züleyhâ* olma özelliğine sahip bir diğer eserimiz, Şeyyâd Hamza'ya ait *Yûsuf u Züleyhâ*'dır. Eserini 13. yüzyılın sonunda sade bir dil ile yazan Şeyyâd Hamza'nın ardından 14. yüzyılda Süle Fakih, Erzurumlu Darîr gibi şairlerin zamanında çok sevildiği anlaşılan *Yûsuf u Züleyhâ* hikâyeleri gelir. Yukarıda başlıcalarını saydığımız mesnevilerin dışında çoğunluğu manzum olan daha başka Yûsuf u *Züleyhâ hikâyeleri* de mevcuttur (Ayrıca bkz., Dolu, 1952, 423).

Bilindiği üzere 13. ve 14. yüzyıllarda yazılmış olan bu mesnevilerde dil oldukça sade ve anlaşılır bir niteliktedir. Ayrıca bu mesnevilerde kullanılan vezinlerde bazen müellifin kendisinden bazen de müstensihthen kaynaklanabilecek kusurların bir hayli fazla olması gibi nedenlerden ötürü "*Halk Tipi Mesneviler*" (Çelebioğlu, 1999, 45) kategorisinde sıralayabileceğimiz bu mesnevilerle birlikte artık 15. yüzyıldan sonra Molla Cami'nin etkisinin görüldüğü edebî yönünün ağır bastığı mesnevilerle karşılaşılmaktadır.

15. yüzyılda yaşadığı bilinen Hamdullah Hamdi'nin kaleme aldığı *Yûsuf u Züleyhâ* hikâyesi, mesnevi tarzında yazılmış edebî değeri en yüksek *Yûsuf u Züleyhâ* hikâyesi olarak kabul edilmektedir. Bu yüzyıl ve bu yüzyıldan sonra dönemin siyasi ve edebî anlayışıyla birlikte gerek Molla Cami'nin tesiriyle gerek Hamdullah Hamdi'nin etkisiyle birçok *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi kaleme alınmıştır.

Görüldüğü gibi *Yûsuf u Züleyhâ* yazma geleneğinin Türk edebiyatındaki seyrine bakıldığında ilk mesnevilerde Kur'an kıssasından bir ders çıkarma amacı güdülmüş olduğu; 15-16. yüzyıllarda ise kıssanın entrik yapısı zengin, çift kahramanlı bir aşk hikâyesi olarak beğenildiği ve gerek tahkiye, gerek dil ve üslup açısından zirve eserler verildiği dikkatleri çekmektedir. 17.

yüzyıla gelindiğinde, artık, bu konu çok işlenmiş, çok söylenmiş bir başka şair tarafından aşılması güç bir noktaya çekilmiştir (Türkdoğan, 2011, 65).

Bu eserlerle birlikte inceleme konumuzu oluşturan *Kıssa-yı Yûsuf* mesnevisinin elimizdeki yegâne nüshası 18. yüzyıl Osmanlı Döneminde yazılmıştır.

1. Eserin Yazarı

Milli Kütüphane’de 06 Mil Yz A 9605 numara ile kayıtlı bulunan nüshası üzerinde inceleme yaptığımız bu eserin müellifi hakkında kesin bir bilgi maalesef edinilememiştir. Bilindiği gibi Türk edebiyatında asırlar boyu farklı kişiler tarafından çeşitli *Kıssa-yı Yûsuf*’lar vücuda getirilmiştir. Bunların içinde orijinal metinler olduğu gibi bazı metinler nazire olarak yazılmış bazıları da nazire şeklinde olmaksızın birden fazla *Kıssa-yı Yûsuf* tan esinlenerek şairin kendinden de bir şeyler katmasıyla yazılmıştır. Öyle gösteriyor ki üzerinde çalıştığımız metin de birden fazla *Kıssa-yı Yûsuf* tan esinlenerek yazılmış bir eserdir. Eserde Şeyyad Hamza’dan, Erzurumlu Darîr’den ya aynen alınmış yahut bazı farklılıkların bulunduğu birkaç beyit görülmekle birlikte eserde en çok Süle Fakih’in tesiri hissedilmektedir. Şöyle ki eserde toplam yedi gazel geçmektedir. Bunların dördünün makta kısmında “*faķî*” ismi geçmektedir. Eserde genellikle günlük konuşma dili olarak nitelendirebileceğimiz bir dil hâkimken bahsi geçen bu gazellerde dil biraz daha edebi bir şekle bürünüyor ve eserin genel üslubu biraz daha farklılaşıyor. Bununla birlikte çabalarımıza rağmen Süle Fakih’in eserine maalesef dolaylı yoldan (Çetinkaya, “Aşk Mesnevilerinde Kadın, Yûsuf u Züleyha ve Hüsrev ü Şirin Mesnevileri, 2008) ulaşabildiğimiz için bu eserler üzerinde tam bir mukayese fırsatı bulamadık. Aşağıda bahsi geçen gazellerin makta kısımları gösterilmiştir.

“*olur*” redifli gazelin (18b-17) makta kısmı:
geç tekebbürlükten bugün ey *faķî*
şâhibü’l-kibr anda key maḥzûn olur

“*durur*” redifli gazelin (19b-14) makta kısmı:
söyle *faķî* daḥı ‘aşkından anuḡ
hîç uşanmaz dâ‘ imâ bülbüldurur

“*esin*” redifli gazelin (32b-6) makta kısmı:
şabr êderseḡ sen daḥı ey *faķî*
evliyâlar êrdüğine êresin

“*-a*” sesiyle kafiyeli gazelin (61a-4) makta kısmı:
söyle *faķî* daḥı yûsuf bostânın
inşâ’l-lâh nazm êde tezcek çıķa

Bu gazeller dışında şair -bir konudan diğer konuya geçiş beyitleri, ara beyitler olarak adlandırabileceğimiz beyitlerden sonra- 42a-2 numaralı beyitte, yine *faķî* ismini zikretmiştir:

söyle *faķînüḡ* yazuḡunı dilim
yarlıḡaḡıl ey kerîm ey raḡîm

Üzerinde çalışılan nüshanın müstensihine gelince, eserin son beyitinde (100a-17) müstensih olduğunu düşündüğümüz *Muhammed bin Hüseyin’in adı geçmektedir.*

“*el-luḡat-i ketebehû muḡammed bin ḡüseyn ḡaferu ’l-lâh
lehû ve livâlideyni ve li cemî ‘ü ’l-mü‘mînîn*”

Müstensih olduğunu düşündüğümüz bu kişi hakkında da hiçbir kayıt bulunamamakla birlikte, eseri yazış tarzına bakıldığında çok iyi bir müstensih olmadığı söylenebilir. Ayrıca inceleme yaptığımız eserin tek nüshası olan Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 9605 numaralı kayıta yer

alan yazmanın arkasında yine aynı kişinin kaleminden çıkmış 204 beyitlik bir *Kıssa-yı Kerbelâ* bulunmaktadır. Bu eserin sonunda da “*şâhib ü mâlik Molla Muhammed el-ḥaḳîr ibn-i Hüseyin Efendi-zâde*” ibaresi geçmektedir.

2. Eserin Yazılış Tarihi

Eserin yazılış tarihi bir beyit içerisinde geçmemekle birlikte son varâğın alt köşesinde Arap rakamlarıyla *sene 1198* yazılmıştır. Dolayısıyla eserin miladi takvime göre 1784 yani 18. yüzyılda yazıldığını söyleyebiliriz.

3. Eserin Nüshası

Bugün için eserin elimizde tek bir nüshası mevcuttur. İnceleme konumuzu oluşturan bu nüsha da Muhammed bin Hüseyin tarafından istinsah edildiği düşünülen Milli Kütüphanede *06 Mil Yz A 9605* numaralı kayıta bulunan el yazmadır. Bu nüshanın sırtı ve çeharkuşesi kahverengi meşin olup üzeri silikleşmiş, soyulmuş ebru kâğıt kaplı harap bir cilttir. Dış 218x154, iç 180x115 mm ebatlarındadır. Üç ay filigranlı kâğıt türünde bozuk nesih ile yazılmıştır. Her varakta ortalama çift sütun olarak 17 satır vardır. Satır sayısı bazen 16, bazen de 18 olabilmektedir.

Yazma 100+VII varaktan oluşmaktadır. İlk 100 varâğı *Kıssa-yı Yûsuf*'a ayrılmış olup sonundaki VII varakta yine aynı kişinin adının geçtiği *Kıssa-yı Kerbelâ* bulunmaktadır.

4. Eserin Şekil Özellikleri

Eser mesnevi tarzında *fâilâtün, fâilâtün, fâilün* vezniyle yazılmıştır. Toplam beyit sayısı 3485 olan eserin içinde yedi gazel bulunmaktadır. Bilindiği gibi mesnevi tarzı hikâyelerde konuya doğrudan doğruya girilmeyip önce bir başlangıç, tevhid, münâcât, na't, eserin sunulacağı büyüğe övgü, mesnevinin niçin yazıldığını açıklayan sebep-i te'lif manzumeleri yer alır. Sebeb-i te'lif bölümleri gelenekseldir. Şair burada eserini niçin yazdığını anlatır. Bundan sonra “*Agaz-ı Dastan*” başlığı altında maksada geçilerek hikâyeye girilir (Levend, 1967, 73).

İncelenen *Kıssa-yı Yûsuf* mesnevisinde, sebep-i telif olarak addedeceğimiz aşağıda gösterilen ilk dört beyit dışında, klasik bir mesnevide bulunan diğer bölümlere rastlanılmamıştır. Görüldüğü gibi kısa bir giriş yapılarak hemen hikâyeye geçilmiştir.

- 1a-1 *kışşasın yûsufuñ şerḥ eylegil*
sergüzeştin evvel âḫir söylegil
- 1a-2 *türki dilince anı kılgıl edâ*
ḫişşe ala kamu yoḫsul gedâ
- 1a-3 *maḫza tefsiri rivâyet eylegil*
her ne söylersen kışşasından söylegil
- 1a-4 *hem ulular meclisinde söylene*
nazmla kışşa ḫikâyet eylene

Şair bu ilk dört beyitte, eserini halk tabakasının rahatlıkla anlaması için Türkçe söylediğini, ilim irfan sahibi zatların bulunduğu meclislerde de okunması için nazımla kaleme aldığını belirtmektedir. Ayrıca yine görüldüğü üzere şair eserinin inandırıcılığını ve değerini artırmak için yazdığı her şeyin Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf Peygamberin kıssasına ve tefsirlere dayandığını söylemektedir. Bilindiği gibi bu kıssa ile ilgili ayetler ve hadisler kıssanın önemini artıran başlıca etkenlerdir. Yusuf suresinin 7. ayeti (meal olarak) “*Yusuf ve kardeşlerinin kıssalarına onu soranlar için bir takım ibretler vardır*” şeklinde iken tefsirlerde bu ayet, “*mahzunlara ferahlık, gafillere nasihat, müminlere şadilik ve sevinç verir. Bunun okunması Allah'a tevekkülü arttırır. Kaza ve kadere olan imanı kuvvetlendirir. Sadakati ve kötülüklere karşı sabrı tavsiye eder*”

açıklamaları içerir (Ayan, 2009, 227). Şair bundan ötürü olsa gerek eserin çeşitli yerlerinde bunu okuyucuya hatırlatmıştır:

- 41b-15 *bundan artuğ destānlar çok durur*
diñleyenlere şevābı yoğ durur
- 41b-16 *illā bunı diñleyenlere şevāb*
vêrisedür ağı allāh bî-ħesāb
- 41b-17 *zîrā bu destānı allāh söyledi*
cebrā ’il hem bunı vaşf eyledi
- 42a-1 *kışşalaruğ görklü yegrekidi*
kim oğursa yazuğun yorurıdı
- 69b-15 *mest oluban gözlerimiz sürelüm*
yûsufuğ sözlerini hem yazalum
- 69b-16 *söz düzelüm yazariken sözile*
oğuyanlar diñleyenler arıla
- 69b-17 *ğamu bostānlar şoğ ucı bozıla*
illā yûsuf bostānı ebed ħala
- 70a-1 *tağrı öğdi yûsufuğ bostānını*
tağrı dedı yûsufuğ destānını
- 70a-2 *kim mahāne bulsar bu destāna*
mahāne bulan kişi oda yana

5. Eserin Dil Özellikleri

Üzerinde çalışılan nüsha muhtemeldir ki 18. yüzyılda istinsah edilmiştir. Genel itibariyle Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerine sahip olan eser, bazı kelimelerde Eski Anadolu Türkçesinde görülmeyen düzleşmeleriyle de dikkat çekmektedir. Bununla birlikte eserin dili oldukça sadedir. Adeta halk hikâyesi anlatılır biçimde bir üsluba sahiptir diyebiliriz. Eserde aynı zamanda, sözlüklerde yer almayan deyim ve atasözü geçmekle birlikte bazı yerel söyleyişler de görülmektedir.

5.1. Eserin İmla Özellikleri

Yazmanın imlasında bir bütünlük yoktur. Bir kelimenin birden fazla yazımının oluşu, sıklıkla görülen bir hadisedir. Eserde Türkçe kelimelerdeki ünlülerin çoğunun gösterilmesi ve yabancı asıllı bazı kelimelerin ünlülerinin de kaynak dildeki yazımına bağlı kalınmadan bütün ünlülerinin yazılması gibi etkenler, bize bunun ya Uygur yazı geleneğinin etkisiyle olabileceğini ya da müstensihinin imla bilgisinin pek yeterli olmadığını düşündürmektedir. Eser imla, ses ve şekil bilgisi bakımından değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Metinde ünsüzlerin yazılışı:

/ ç / ünsüzü bulunan kelimelerde bu ünsüz genellikle ç (چ) şeklinde yazılmış, ancak bazen ayırım yapılmadan c (ج) ile de gösterilmiştir.

/ p / ünsüzü, kelime başında ve içinde p (پ) harfi ile karşılanırken kelime sonunda daha ziyade b (ب) harfi kullanılmıştır.

/ s / ünsüzü kalın sıradan kelimelerde düzenli olarak ş (ص), ince sıradan gelen kelimelerde ise s (س) ile yazılmıştır. İstisna teşkil eden kelimeler ise çok azdır: *seçüp* (صچوب) 1a-8, *sarāyda* (صرايدا) 34a-17, *sil* (صیل) 59b-4.

5.2. Eserin Ses Bilgisi Özellikleri

Eski Türkçede / t /li olan bazı kelimelerin Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde /d/ye dönüştüğü bilinmektedir. Bu durum bu metinde de söz konusu olup bazen aynı kelimenin her iki şekilde yazımıyla karşılaşılmaktadır:

/ t / ünsüzünün korunduğu kelimeler:

tağ-, tam-, tamu, tamar, tanıklık, tañla-, tap-, tapu, tart-, taşla-, taşra, tatlu, tavul, tay, tüttür-, tın-, toğra-, ton, tonan-, toñuz, tulun-, tuz.

t- > d- nöbetleşmesinin görüldüğü kelimeler:

dad-, dağıt-, dañı, daşı-, darlık, darıl-, dar, dayan-, dayı, de-, dede, deg-, degin, degirman, degüşür-, dek, del-, delim, delü, delüh, delür-, dem, demür, denk, deñiz, dep-, depele-, dephil-, der-, deve, devşür-, dıñsuzın, dırnağ, dip, dik-, dil, dile-, dilek, diñ-, diñel-, diñle-, diñlen-, direk, diri, dirlik, diş, dişi, ditre-, diz, doğun-, dög-, dört, dön-, dös, döşe-, döşek, dudak, duzak, düğün, dükel, dükeli, düken-, dün, dür-, dürlü, düş-, dürt-, düş, düşün-, düz, düz-.

Metinde her iki ünsüzle de yazılmış olan kelimeler:

dağ / tağ, dağıl- / tağıl-, dağ- / tağ-, dal- / tal-, dañ / tañ, dan- / tañ-, daş / taş, daş- / taş-, derle- / terle-, dök- / tök-, dökül- / tökül-, doğ- / toğ-, doğrı / toğrı, dol- / tol-, dolu / tolu, doy- / toy-, dur- / tur-, dut- / tut-, duy- / tuy-.

Eski Türkçedeki /k/ ile başlayan bazı kelimeler, Batı Türkçesinde /g/ ye dönmüşlerdir.

k- > g- nöbetleşmesinin olduğu düşünülen kelimeler:

gece, geç, geç-, geçür-, gel-, genç, gercək, gerdek, ger-, gemi, gerek, gerü, get-, getir-, gez-, gibi, gevde, gider-, gir-, gey-, git-, giz, gizle-, gizlü, göç, gök, gökyüzi, göğüs, gökçek, gölge, göm-, göndür-, gönen-, göz, görüş-, göster-, gözet-, gözgü, güç, gül-, güldür-, gümüş, gün, günlük, gündüz, güneş, güre-, güvegi, gü-.

Günümüzde Anadolu ağızlarında sıklıkla rastlanan k-/ğ- nöbetleşmesinin metinde az da olsa örneği bulunmaktadır. *karğı* kelimesi metinde hem *karğı*, hem de *garğı* olarak, *koy-* fiili de hem *koy-*, hem de *goy-* biçiminde iki şekilde geçmektedir. Bunların yanı sıra Arapça bir kelime olan *kadırğa*, *gadırğa* ve Farsça *kavğa* kelimesi de *gavğa* biçiminde yazılmıştır.

ç/ş nöbetleşmesi, metinde her iki şeklini de gördüğümüz bazı fiil köklerinde bulunmaktadır. Bu fiiller şunlardır: *geç-/geş-, iç-/iş-, göş-, aç-/aş-, kaç-/kaş-, saç-/saş-.*

Türkçenin her döneminde olduğu gibi, metinde de ünlülerin kalınlık-incelik uyumu bakımından sağlam olduğu söylenebilir. Ancak buna istisna teşkil edecek kelimeler de yok değildir. *-kı/-ki* aitlik eki *kanķī* kelimesinde uyuma bağlı şekilde kendini gösterirken *djvārındaki* kelimesinde, günümüzde olduğu gibi uyum dışıdır. Günümüzde “l” sesinin inceltici özelliğinden dolayı ince sıradan ekle oluşturulan *helal-lik* kelimesi metinde *helal-lık* biçiminde kalın sıradan -lık ekiyle oluşturulmuştur.

Düzlük-yuvarlaklık bakımından ünlü uyumunun Eski Türkçeden beri sağlam kuralları olmadığı bilinmektedir. Türkçenin tarihî dönemleri içerisinde çeşitli sebeplerle yuvarlaklaşmanın yoğun olduğu Eski Anadolu Türkçesi’nde bu uyumsuzluk, kendini daha da kuvvetli göstermektedir. Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini barındıran bu metin de düzlük-yuvarlaklık uyumundan söz etmek pek mümkün olmamakla birlikte; *kapığ > kapu*, *şarığ > şaru*, *tağığ > tapu* gibi kelimelerde kelime sonu -g/-ğ sesinin düşmesiyle meydana gelen yuvarlaklaşmalar, *demür* örneğinde olduğu gibi dudak ünsüzü sebebiyle oluşan yuvarlaklaşmalar, *artuğ*, *ayruğ*, *içerü* (iç-gerü) gibi aldığı ek sebebiyle oluşan yuvarlaklıklar ve *ağu*, *altun*, *berü*, *gerü*, *incü*, *ķamu*, *yılduz*, *ķarşu*, *ķaygu*, *kendü* (bu kelime metninde 10 kez *kendi* biçiminde uyuma girmiş biçimde karşımıza çıkmaktadır), gibi Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlülü kelimeler görülür. Bunların dışında *kesüp*, *ķıgırtuban*, *ķıldum*, *bildüm*, *elimdedür*, *erdürdi*, *etmişdür*, *geçürdi*,

ansuz, yetürmişsin, bildük, atanuñ, yerlü, binevüz, senüñ gibi yuvarlak ve *durmuşlar, kapusun, tonı, kıyuncu, uğruluk* gibi düz ünlüye sahip ekler sebebiyle oluşan uyumsuzluklar da vardır.

Metinde Türkçe iki kelimedeki ön seste /y/ türemesi olmuştur. Bunlardan *yeriş-* fiili 3 kez, *yırağ* kelimesi ise 2 kez geçmektedir.

Ünlü düşmesi, kelime başında ve daha çok kelime ortasında görülen bir ses olayıdır. Türkçede orta heceler vurgusuz olduğundan kelime ortasında ünlü düşmesi çok fazla meydana gelmektedir. Bu metinde de kelime ortasında ünlü düşmeleri çok sık görülürken, kelime başında *ısr-* fiili metnin iki yerinde *şır-* biçiminde karşımıza çıkmaktadır: *şruban* 25a-10, 31b-16.

İki veya daha çok heceli kelimelerin sonundaki -g/-ğ ile eklerin sonunda bulunan -g/-ğ ünsüzleri Batı Türkçesinde düşmüştür. Metinde bu hadiseye örnek kelimeler olduğu gibi -g/-ğ ünsüzünün düşmemiş olduğu örnekler de mevcuttur: “bir maddenin dilde bıraktığı yakıcı tat” anlamındaki *acı* 21b-8 kelimesinde /ğ/ ünsüzü düşmüş biçimde görülürken, “dert, ızdırıp” anlamındaki *acı* kelimesinde ise /ğ/ ünsüzü korunmuş bir biçimde *acığ* 83a-14 kelimesi karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında *çeri* (<çerig), *katı* (<katığ), *nite* (<ne+teg), *kamu* (<kamuğ), *kapu* (<kapığ), *ölü* (<ölüg), *tapu* (< tapuğ) gibi kelimelerde de -g/-ğ sesinin düşme hadisesi söz konusudur.

“l, r” gibi sesler Türkçe kelimelerin ilk seslerinde bulunmaz. Bundan dolayı bu seslerle başlayan yabancı kelimelerin başında bir ön ses “ı” veya “i” türer. Metinde de buna örnek olarak *ilâyık* 24b-10 kelimesi bulunmaktadır.

Metinde yer değiştirme olayı, *derviş* > *devriş* 9a-18, *uğrun* > *urğun* 33a-5 (*urkun* 70a-11 biçimiyle de geçmektedir.), *ezke-* > *ekze-* 53a-9 kelimelerinde görülmektedir.

Metinde ek uyumsuzluğu gösteren örnekler bulunmaktadır. Bunlar ise daha çok -ğil/-gil emir eki ve -lık/-lik yapım ekiyle oluşturulan kelimelerde görülür: *anlagil* 24a-7, *demeğil* 31b-2, *kaşmagil* 39b-2, *êtğil* 49b-4, *çalgil* 88b-2; *dünyâlik* 1b-5.

Metinde *aşşı* (<aşığ), *ışşı* (<ışığ), *yeddi* gibi kelimelerde ünsüz ikizleşmesi olayı görülmektedir.

Metinde *bu* işaret zamirinin çokluk hâli hem zamir n’li *bunlar* biçiminde, hem de Eski Türkçede görüldüğü gibi zamir n’siz *bular* şeklinde geçmiştir.

6.3. Eserin Şekil Bilgisi Özellikleri

Metinde geçen belirtme hali ekleri şunlardır: *-ı / -i, -nı / -ni, -n ve ø*. Bunlardan *-ı / -i*, Eski Türkçede *-(ı)ğ / -(i)g* belirtme hâlinin /g-ğ/ ünsüzü düşmüş şeklidir: *bizi egüp* 14a-14, *yüklerini tıtdılar* 14b-1, *kışşasın eydem* 1a-1, *düşüñ(i) de göreyüm* 46b-10.

Yönelme hâli eki metinde, Eski Türkçede *-ğa / -ge* biçiminde olan *-a / -e* ‘dir: *allâha ısmarladı* 45a-8, *gözine sürtdi* 85b-2.

Bulunma hâli eki *-da / -de* ‘dir: *cihânda çok idi* 1b-5, *düşümde gördüğim* 26b-6. Bulunma hâli eki, Eski Türkçede olduğu gibi ayrılma fonksiyonunda da karşımıza çıkmaktadır; *anda küçük idi ne sâl* 1a-12, *ol şatanlarda haber söyleyesin* 31a-15. Bu ek bulunma ve ayrılma fonksiyonundan başka az da olsa yönelme fonksiyonuyla da görülmektedir: *geldi dünyâda yürür hürî idi* 2a-2, *yazılarda varalum oğ atalum* 4a-2.

Metinde ayrılma hâli eki *-dan / -den* ‘dir: *haçkı bāıldan seçüp* 1a-8, *uykusundan uyanup* 2a-7. “Acından öl-“ deyiimi metinde “acın öl-“ biçiminde ayrılma hâli eki getirilmeden eksilti bir ifadeyle kullanılmıştır: *hapse koyam anda acın ölesin* 43b-5.

Metinde vasıta hâli eki çoğu kez bağlama edatı olan “ile” ile karşılanmakla birlikte bir yerde *ilen* 12b-6 şeklinde geçmektedir. Yine az da olsa kalıplaşmış olarak *-n* vasıta hâli ekini de görmekteyiz: *aylan yıldızlar* 2b-4, *cümle ilen* 12b-6, *gündüzün yürürdi* 16b-10, *anuñla diridür*

17b-12, *darp ile* 5a-18, *‘aşkuñile yanayum* 23b-5.

Yön ekleri *-ra / -re* ve *-aru / -erü* ekleridir: *şoñra* 1a-7, *üzre* 31a-11, *içre* 89b-2, *taşra* 92b-1; *ilerü* 12a-3, *berü* 26a-16, *ķancarü* 36b-3, *yuķaru* 51a-17, *gerü* 59a-17, *içerü* 77b-12.

Metinde soru eki olan *mı / mi*, hep düz ünlülü bir biçiminde kaşımıza çıkmaktadır: *revā midur* 5a-2, *dügün midür* 8a-3, *ķorķmaduñ mı* 9a-5, *var mı* 12b-14, *delü midür*, 12b-17, *var midur* 31b-8, *vérđi mi* 64b-10, *bildüñüz mi* 80b-14.

Metinde aitlik eki genel itibariyle *-ki*'dir. Eski Türkçede görülen *-kı* eki sadece *ķanķı* 21a-13 kelimesinde kaşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında tüm kelimelerde kalınlık-incelik uyumuna bakılmaksızın hep ince sıradan *-ki* eki kullanılmıştır: *içindeki yüregim* 17b-11, *kendü ilindeki* 21a-2, *dīvārındaki taşlar* 73b-10.

Metinde geçen belirsizlik sıfatları bir, birkaç, kamu, her, her bir, nece, neçe, cümle, fülān, hīç, hep, buncadır: bunca yıllık 4b-13, hep ũonlarını 44a-6, hīç bulut 10a-17, fülān ğāra 96a-5, cümle ‘ālem 1a-6, nece düş 3a-13, neçe fersah 54a-7, her bir sözi 28a-11, her yaña 5a-11, kamu evlādından 1b-3, birkaç gün 7b-7.

Metinde geçen dönüşlülük zamirleri *öz*, *kendüz* ve *kendü*'dür: *özün ğaflete şalmışdı* 1b-13, *kendüzün gören* 18b-11, *kendü gizini* 11b-6.

Metinde geçen belirsizlik zamirleri *kim*, *kimi*, *kimisi*, *kimse*, *kimsene*, *her ki*, *her kim*, *her kişi*, *biri*, *birisi*, *bir kişi*, *her biri*, *her birisi*, *ayruķ*, *ne kim*, *her ne*, *ķamu*, *cümle*, *hīç kimse*, *hīç birisidir*: *kimde ki* 9b-4, *hīç birisine* 16b-16, *hīç kimseye* 31b-1, *cümlemüz* 5b-5, *ķamusı tağladılar* 43a-20, *her neyse* 46b-15, *ne kim yazdı* 76b-9, *ayruğa varma* 26b-15, *her birisi* 7b-8, *her birimiz* 12b-3, *bir kişi eydür* 87b-10, *kimsene baķmadı* 76a-2, *kimsenüñ sırrını* 2b-15.

Metinde geçen yer ve yön zarfları *ķanda*, *ķarşu*, *içerü*, *taşra*, *berü*, *ilerü*, *ortada*, *üzre*, *ġerü*, *yuķarudur*: *ķanda bulduñ* 20a-9, *ķarşuma* 8a-5, *içerü girdi* 77b-12, *taşra çıkar* 40a-8, *berü gelgil* 83b-5, *ilerü geldi* 12a-3, *ortada altun ķadehler*, *dizi üzre oturur* 31a-11, *ġerü çeker* 39b-17, *yuķarudan* 10b-14.

Metinde çeşitli miktar zarfları bulunmaktadır. Bunların bazıları sıfatlardan yapılmıştır, bazıları ise kelimenin tekrar edilmesiyle oluşturulmuştur. Bu zarflar şunlardır: *key*, *ķatı*, *çoķ*, *şol ķadar*, *öküş*, *bir kez*, *bir kezın*, *hīç*, *yavlaķ*, *azın azın*, *birin birin*, *biñ biñ*, *niçe niçe*: *niçe niçe*, *gene*: *sen cānımsın dūnyāda biñ biñ yaşa* 35b-8, *toğradılar ellerin birin birin* 42b-11, *şāh ēdiser seni azın azın* 20a-4, *yavlaķ baķa* 7a-15, *hīç öğüt tutmaz* 54a-4, *bir kezın gören kişi anı toymazdı* 20b-5, *ayda bir kez kişneridi ol atı* 56b-17, *gün öküşdür* 11a-6, *şol ķadar kim sultānı ‘āşık ēder* 25a-5, *çoķ yalvarur* 6b-12, *ķatı ķorķutdılar* 12b-8, *key bekleyesin* 3a-1.

Metinde Türkçe ve yabancı asıllı pek çok zaman zarfı geçmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: *dün gün*, *yarın*, *şimdi*, *gece*, *dün gündüz*, *gece gündüz*, *aķşam*, *subh*, *ayruķ*, *yene*, *şoñra*, *andan şoñra*, *dā‘imā*: *dā‘imā ķuzı gibi ğüdmışdı* 2a-3, *andan şoñra gör neyledi ol hemān* 22a-1, *şoñra ķanuma benüm ġirmeyesin* 24b-5, *zūleyhā döndi yine geldi evine* 44a-1, *vérmezem bunu size ayruķ dilemey* 65a-7, *geçdi gece çün şubh oldu toğdı güneş* 15a-13, *aķşam oldu gün uyaķdı maġribe* 8a-7, *gece gündüz ‘aşķla yeldürür* 55a-13, *dün gündüz ēder baña ‘izzetim* 71b-13, *mışr pādişāhı bir gece meġer* 51a-8, *dün gün dileye* 18a-4, *yarın atam yüzine neçe baķam* 39a-13, *dēdiler şimdi bunu biz nēdelüm* 5a-12.

Metinde nite, neçün, nece ve ķancarü soru zarfları geçmektedir: *nitesin ķardaşcuğum* 9b-17, *neçün geldük* 4b-2, *nece vaşf ēdem* 67a-10, *ben ġarīb ķancarü kaçup gideyüm* 27a-6.

Metinde bulunan ünlem ve çağırma edatları *eyā*, *ey*, *hey*, *i*, *āh*, *vāy*, *haşā*, *uş*, *uşda*, *dirġēdār*: *eyā cānım cānı* 23b-16, *hey utanmazlar* 74a-7, *i yār* 4b-15, *top cigerim yaķdı āh āh* 41b-3, *bir haber geldi yine ey vāy* 50b-3, *beni nev-miz eylemege senden haşā* 59a-4, *uş ġetürdüm seni*

yoldaşlarına 66b-9, *uşda bundadur* 67b-3, *ey dirîgâ atamız bunda degil* 81b-8.

Metinde kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan Türkçe ve yabancı asıllı birçok edat kullanılmıştır: *ile, kim, ki, vü, u, ü, için, çün, çünkü, çünkü, ger, eger, meger, illâ, gerçi, hem, hergiz, imdi, nitekim, şöyle kim, tâ kim, gâh...gâh. züleyhâ ile kim murâdına dege* 60a-15, *geldi gördi kim hezârân dürlü halk* 29b-5, *dédi ki var bahâsın sen biç dedi* 29b-13, *getdi göñlünden belâ vü derd ü gam* 85b-3, *yûsuf için baña nesne söylemeñ* 4a-9, *çün şerbetdâr bunu işidür varur* 52a-10, *çünkü bunlar evlerine vardılar* 76b-15, *yeddi yıl devrânı çünkü devr êde* 52b-9, *bir kişi ger kim atına bine revân* 83a-4, *eger yalanla bu şehre gelevüz* 73b-11, *illâ birkaç kelecî saña dedî* 48a-18, *gerçi bir şahs-ı mu‘ayyen yok durur* 95b-6, *hem ulular meclisinde söylene* 1a-4, *şöyle kim mışrda sarây çoğidi* 37a-7, *tâ kim ol sûrete çok yalvarur* 3a-17, *gâh başı iner gâh ayağı döner* 7a-2.

Metinde geçen son çekim edatları *gibi, ile, bile, için, içre, tâ, -a dek, -den özgedir: kızu gibi güdmüşdi* 2a-3, *anlar ile* 14a-1, *benüm için* 36b-15, *deñiz içre* 19b-9, *tâ sulţân öle siz anda tırur* 45b-12, *şuna dek* 6b-9, *senden özge* 5b-16.

Metinde şimdiki zaman için ağız özelliği olarak düşünebileceğimiz şöyle bir kullanım bulunmaktadır:

*“kîle uğrulığı yapasın aña
bil kim hoş gelmiy (كىمى) bu işiñ baña”* (79a-13)

Metinde görülen geçmiş zaman eki *-dı / -di*’dir. Eski Anadolu Türkçesinde 1. ve 2. teklik ve çokluk şahıslarda bu ek daima yuvarlak ünlülü görülmekle birlikte metinde yaygın olarak 3. teklik ve çokluk ekinin dışında da düz ünlü kullanımına gidildiği görülmektedir: *uyurdum* 2a-9, *kıldum* 15a-9, *oğumışdım* 7a-18, *bilmedim* 4a-13.

Metinde öğrenilen geçmiş zaman eki hep düz ünlülü *-muş / -miş*’tir. Sadece bir yerde aslında zarf fiil eki olan *-üpdür* ekiyle karşılanmıştır.

*“dédi varıñ içerü vériñ haber
kim gelüpdür kıardaşñ ey şîr ü ner”*

Metinde gelecek zaman eki *-ısar / -iser*’dir. Çoğu kez de istek eki *-a/-e* ile karşılanır. *gidiserem* 31a-5, *göndüriser* 25a-9, *yéyiser* 47a-6.

6.4. Eserin Söz Varlığı Hakkında

Metin kelime yapımı ve türleri bakımından incelendiğinde Eski Anadolu Türkçesi özelliklerine sahip olduğu anlaşılmıştır. Eser sade ve akıcı bir dille yazılmıştır. Kullanılan yabancı asıllı kelimelerin çoğu günümüzde de bilinen ve kullanılan kelimelerdir.

Metinde geçen bazı ifadeler dikkat çekicidir. Örneğin “*söylemek*” manasındaki *eyt-* kelimesi metinde çok sık geçen kelimelerden biridir. Yine bu kelime metinde birbirine yakın beş beyitte (2a-9, 2a-10, 2a-11, 2a-15, 2b-11) ve görülen geçmiş zamanda, “y” sesi düşmüş bir biçimde karşımıza çıkmıştır:

2a-9 *etdi yâ baba uyurdum bir gece
bir ‘acâyib düş görmüşem idim nece*

2a-10 *etdi oğul dè göreyüm düşünji
hayr ola tañrı oğara işiñi*

Bu örneğin dışında metinde yine ilgi çekici pek çok kelime bulunmaktadır. Bunlardan arkaik nitelikte sayılabilecek kelimeler şunlardır; *alda-* “aldatmak” (35b-11); *yaldan-* “aldanmak” (5a-4); *añarı* “öte, ileriye doğru” (67a-17); *aşa* “aşağı” (74a-11); *aşağa* “aşağı” (70a-11); *alkış*

“hayır duası” (74a-1); *çav* “şöhret, ün” (1b-17); *dükeli* “hepsi, bütünü” (27a-4); *isde-* “istemek” (4b-10); *kaş* “ön, ön taraf” (4b-17); *gözü* “ayna” (11b-5); *kırnağı* “cariye” (84b-15); *balğu-* “parlamak, ışık saçmak” (30b-7); *barık* “ev, mesken” (20a-14); *bayı-* “zengin olmak” (34a-12); *berk ur-* “şimşek çakmak” (87b-1); *biti* “yazılmış şey, mektup; belge” (13b-8); *gözsüz* “kör” (57b-16); *ırğa-* “sallamak; kımıldatmak” (78b-14); *oht* “vakit” (70a-7); *sağınç* “düşünce, istek” (57a-14); *şığış* “sayı, adet, miktar, hesap” (62b-10); *şavuk* “soğuk” (11a-9); *semrit-* “şişmanlatmak” (55b-1); *perk* “sağlam, sert” (30b-15); *perkit-* “sağlamlaştırmak” (23a-4); *tam-* “damlamak” (55b-10); *sümük* “kemik” (18b-14); *yazık* “kader” (75b-4); *üzgi* “üzgü, sıkıntı, üzüntü” (94b-4); *süüd* “süt” (40b-9); *şaplag* “şaplak”/ *şapla* (58a-1) “şaplak” (5a-15); *üce* “yüksek, en uç” (30a-13).

Metinde geçen bazı kelime ve ifadeler, kullanım sıklığı açısından hem tarihî metinlerde hem de günümüz Türkçesinde pek fazla rastlanılmayan türdendir: Bunlar: *döşün vermek* (11a-6) “mola vermek”; *kara kıra geçe göçe* “değersiz, ıvır zıvır şeyler” (62a-2); *düzdi koşdı* “tanzim etti; resmetti” (86a-2). Bazı kelimeler ise ağızsal özellikler taşımaktadır. Örneğin Farsçadan dilimize geçen “bağçe” (bahçe) kelimesinin metinde kalın sıradan bir şekilde “*bakca*” (34a-9) biçiminde geçtiği örnekler bulunmaktadır. Yine bu kelimeden türetilen “*bağçe-vân*” (bahçıvan) kelimesi bir yerde aynı anlamı veren Türkçe bir ekle daha türetilerek “*bâğ-vânci*” (60a-17) biçimde geçmiş olup “*bakcavan*” (34a-6) biçiminde kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Yine Arapça asıllı bir kelime olan “birtil” (rüşvet) kelimesi metinde “*barıl*” (39a-16) biçimde geçmektedir. Bunun dışında yine ağız özellikleri taşıyan diğer kelimeler şunlardır: *aşran* “yaşıt” (5b-5); *aşşam* “akşam” (8a-7); *bilerzik* (67a-12)/ *bilerzük* (66a-16) “bilezik”; *delüh* “delik” (6a-13); *esbâb* (Ar. eşvâb) “giyecek şeyler” (89b-13).

Aşağıda bir takım ses olaylarına uğramış olup da başka bir yerde örneğine pek rastlanmayan kelimeler sıralanmıştır: *yapça* “yavaşça, sessizce” (95b-12); *kapramak* “kavramak” (93a-8); *oğa oğa* “ovarak, ova ova” (7b-11); *pos* “post” (61a-13); *sepmek* “serpmek” (26b-4); *şıgamak* “sıvamak, sıvazlamak” (75a-2).

Son olarak Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığında yer alan ancak kullanım sıklığı düşük olan kelimeler şunlardır: *alu* “aptal, sersem” (38b-3); *başlu* “yaralı” (69a-14); *cāncuğaz* “sevgili” (34b-15); *demleç* “bilezik” (50a-16); *duşuzın* “sessizce, yavaş sesle” (85a-15); *dün buçuğı* “gece yarısı” (10a-12); *ensi endmek* “aklı başından gitmek, sersemlemek, şaşırmaq” (41a-2); *geçmez akça* “değeri çok düşük, kendisine itibar edilmeyen para” (13a-17); *kağır buşamak* “öfkelenmek” (15a-5); *karıçık* “yaşlı kadın” (58a-12); *kocacuk* “yaşlı erkek yaşlı” (8b-17); *kovcu* “kovcu, dedikoducu” (2b-8); *kızlık* “kıtlık pahalılık” (52b-10); *kişilemek* “ağırlamak, ikram ve izaz etmek” (74a-9); *şolu* “solmuş” (79a-7); *şulunmak* “gözden kaybolmak” (20a-6); *uyakmak* “batmak” (8a-7); *yalaşmak* “öpüşmek” (14a-10); *yepemek* (16a-1) “okşamak”.

Metnin söz varlığı istatistiksel olarak değerlendirildiğinde ise şu sonuca ulaşılmıştır:

Türkçe	1334	% 45
Arapça	1072	% 36
Farsça	477	% 16
Arapça + Türkçe	21	% 0,7
Farsça + Türkçe	18	% 0,6
Farsça + Arapça	33	% 1,1
Arapça+ Farsça	9	% 0,3

Toplam	2964	~%100
--------	------	-------

Metin (Söz konusu metnin muhtelif yerlerinden örnek beyitler seçilmiştir. (Didem Akyıldız, “18. Yüzyıla Ait Bir Kıssa-yı Yûsuf (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)”. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, Ocak-2012).

Metin

- 1a-5 *ol zamân ya ‘kûb peygamber meger
şâhib idi cümle hayr ile şer*
- 1a-6 *ol şuhuf ki ibrahîme inmişdi
cümle ‘âlem aña inanmışdı*
- 1a-7 *şonra işhâk nebî kılmış ‘amel
ol gidüp ya ‘kûba kalmışdı meger*
- 1a-8 *bu dağı anuñ ile hükme eder idi
hakkı bâtıldan seçüp söyler idi*
- 1a-9 *on iki oğlu var idi meger
her biri mâhir bir şîr-i ner*
- 1a-10 *her biri ‘ilm içre bir şâhib-i kemâl
yoğ sahvâvet bunlara hem mişâl*
- 12a-9 *geldük emdi yûsufuñ kardaşları
âydeyüm ki nece oldı işleri*
- 12a-10 *tağa çıkuban yırağdan baqdılar
gözlerin ol kuyuya bırağdılar*
- 12a-11 *kâfile konmuş baquban gördiler
tağdan inüben ol araya geldiler*
- 12a-12 *geldiler yûsufi kuyuda bulmadılar
kârbân aldı yûsufi bildiler*
- 12a-13 *gördiler bir ulu kârbân yatur
mâlı mülki bir nece hânümân yatur*
- 12a-14 *şordılar ki kârbân kanda gelür
âytdiler ki bunlar mışrdan gelür*
- 12a-15 *dédiler ki kârubânun başı
bize göstürüñ nicedür ol kişi*
- 12a-16 *aldılar melik katına vardılar
‘âkıbet işit gel neylediler*
- 12a-17 *vardılar melike vèrdiler selâm
dédiler kim bir kulumuz kaçdı benâm*
- 12b-1 *tîz turuñ ol kulı çıkaruñ berü
almayınca ol kulı gitmezüz gerü*
- 12b-2 *gizlemeñ ol kulumuzu vèrüñ bize
yoğsa zağmet varur bizden size*

- 12b-3 *her birimüz pehlüvāndur pehlüvān
pādişāhlar bizden isterler amān*
- 12b-4 *vér kulumuz yoksa na‘ra ururuz
vérmez iseñ cümleñizi öldürürüz*
- 12b-5 *ol melik kırküp bulara yalvarur
çıkaruban yūsufi gerü vérür*
- 19a-9 *hāk andan bir balığa ilhām éder
yūsufā kırşu gelür ikrām éder*
- 19a-10 *yūsufuñ ayağı altına gider
yūsuf anuñ arķasında oturur*
- 19a-11 *éydür ey güneş yüzlü paşa
beni nevmiz eylemek senden hāşā*
- 19a-12 *ben deñizde balıklar sultānıyım
ben deñizüñ serveri hem hānım*
- 19a-13 *neçe yıldur ben deñizde tururum
ol çalap dergāhına yalvarurum*
- 19a-14 *dileğim oldur ki bir oğul vére
ben öliceğ ol benüm yerim göre*
- 19b-4 *iki oğlan vérdi hāk balığa
du‘ā oldur kim ol göge ağa*
- 19b-5 *soñ ucı ol iki balık büyüdi
bu nice balıklar deñizdeydi*
- 19b-6 *soñ ucı birisi yuddı yūnusı
dağı déyeyim nece ol birisi*
- 19b-7 *dağı birisi süleymān yüzügin
yudmışdı deñiz içinde hāzīn*
- 42b-4 *kişi vérüp okudı hātūnları
züleyhā katına getürdi anları*
- 42b-5 *anlar ile züleyhā şöhet eyledi
dürlü dürlü hon-ı ni‘met eyledi*
- 42b-6 *şol kadar hon dökdi ol ‘avratlara
ol ‘avratlar baķdılar ni‘metlere*
- 42b-7 *honı çünki yediler getürdiler
her birine dürlü hil‘at vérdiler*
- 42b-8 *ol lañif tonları çün geyürdiler
devletüñ artsun déyüben turdılar*
- 42b-9 *züleyhā buyurdı turunc getürdiler
her birinüñ ellerine verdiler*
- 42b-10 *züleyhā éydür birer bıçak aluñ
ben size ne dérisem anı kıluñ*
- 42b-11 *züleyhā buyurdı turuncı kesüñ*

- 42b-12 *cümleñiz bıçaķ hâzır kıluñ
başladı turuncı kesmege her biri
işid emdi nolısardur bu sırrı*
- 42b-13 *züleyhâ yûsufa işâret eyledi
işid imdi yûsuf anda neyledi*
- 42b-14 *açdı ol görklü yüzün anlara
‘arz kıldı anda ol hâtûnlara*
- 42b-15 *her biri turunc dëyüben ellerin
toğradılar ellerin birin birin*
- 42b-16 *her biri delürüben na‘ra urur
yûsuf anlara bakup karşı turur*
- 42b-17 *her biri vâlih hayrân olur
yûsufuñ yüzünden ser-gerdân olur*
- 42b-18 *her birisi ellerin toğradılar
züleyhâ uğraduğına uğradılar*
- 43a-1 *yûsuf anda niķâb örttdi yüzine
ol hâtûnlar geldiler kendüzine*
- 43a-2 *gördiler kim elleri olmuş pâre pâre
dëdiler agrısı anda yâre*
- 43a-3 *züleyhâ ëydür bildüñüz mi derdimi
kovlaşup ‘arsuz urduñuz adımı*
- 43a-4 *bir bakışda şöyle mecrûh olduñuz
kovlaşduñuz siz nolduñuz*
- 43a-5 *ben bunuñ her dem görürüm yüzini
işidürem ol şekerlü sözini*
- 43a-6 *fıkr ëdüñ kim benüm hâlim nedür
işbu ‘aşķ kim bende vardur kimdedür*
- 43a-7 *ol hâtûnlar kâmusın unutdılar
şöyle kim her biri oda yandılar*
- 43a-8 *dëdiler kim ey hâtûn suç eyledük
senüñiçün kovlaşup biz söyledük*
- 43a-9 *bizüm emdi suçumuz bağıslağıl
saña ne lâyıķ ise işlegil*
- 43a-10 *züleyhâ anlaruñ suçların bağısladı
anlara ol gün keremler işledi*
- 84b-13 *döndi ‘avrat beşire vërdi cevâb
ey cüvân negü rüz negü şeb*
- 84b-14 *süd emerken ya‘ķüb ođlancuđumu
benden ayırdı şatdı cânımı*
- 84b-15 *ya‘ķubuñ evinde ben kırnağıyım
ķulluķ ëderim hem-râhım*
- 92b-10 *mâlik-i reyyân ile yûsuf meger*

- 92b-11 *çıkdılar ya' kūbuñ evinden bî-ħaber
dehşetinden ol nebîniñ şāh-ı dîn
kendüzin ol dem unutmuşdı yaķın*
- 92b-12 *geldi devlet ħānına çün düşdi ol
diledi köşke çıķa ol pür uşul*
- 92b-13 *tā teferrüc kıla ol oğlanları
kim nece oynarlar ol arslanları*
- 92b-14 *yūsufile gidiyken nāgehān
ayağı degdi taşā şāh-ı cihān*
- 92b-15 *ol degirman taşını dedim saña
işid emdi neyler ol yūsuf aña*
- 92b-16 *bir eliyle kaldurdu ol şāh-ı cihān
ol taşı getürdi ol zamān*
- 92b-17 *koluna şaldı anı ol cüvān
yeddi adım yere atdı revān*
- 93a-1 *gördi sultān anı anda şāh-ı dîn
yūsufa kıldı hezārān āferīn*
- 93a-2 *dedi zihî kuvvet zihî ħüsn-i cemāl
bir yere cem' eylemiş ol zü 'l-celāl*
- 93a-3 *yūsufile köşke çıķdı bir zamān
ejderhā gibi geldi oğlanlar revān*
- 93a-4 *şaf tutup sultāna karşı durdılar
hoş du'ā kıilup yüz yere urdılar*
- 93a-5 *anlara emr eyledi sultān ol zamān
taşlara zor eylesün her bir cüvān*
- 93a-6 *yürüdi ol dem şem' ün hemān
bir eliyle dutdı taşı pehlüvān*
- 93a-7 *taşları ol dem havāya bî-amān
karşı durdı ol yehūzā pehlüvān*
- 93a-8 *ķapradı ķomadı düşmege yere
gel teferrüc eylegil ol servere*
- 93a-9 *taşları ' ayyūķa atdı yene
kendüzi dutdı yene atdı yene*
- 93a-10 *dutdı pes şem' ūna karşı taşları
ol pelengi gör ne işler işledi*
- 93a-11 *ol birisi karşı tutar
heybetle ol yehūzāya tođrı atar*
- 93a-12 *degdiler ol iki taş birbirine
baķasın ol arsanlarıñ tedbîrine*
- 93a-13 *pāre pāre oldı şanki esbāb
neçe münkirler ol gün oldı ħarāb*
- 93a-14 *çünkü yehūzā şem' ün darıldılar*

- 93a-15 *niçe oğlanlar araya girdiler
her biri bir taş eline aldılar
birbiriyle temâşâ kıldılar*
- 93a-16 *ol taşları havâya atar
bu atınca ol biri yine tutar*
- 93a-17 *bu dutunca ol dağı yine atar
ol bu dağı yine tutar*
- 93a-18 *bir zamân bu nev' cevelân etdiler
mâlik-i reyyânî hayrân etdiler*
- 93b-1 *çünkü sultân eyle gördi anları
yûsufa dâdi kim ey dîn serveri*
- 93b-2 *göndüresin rûma bunları nola
kendüsi çün her biri bir şehri ala*
- 93b-3 *dâdi kim buyruğ senüñ ey şâh-vâr
sen dâyecek anlaruñ ne sözi var*
- 93b-4 *hüküm kıldı tâ ki rûma varalar
anlar eyle varuban ceng edeler*
- 93b-5 *çünkü destür oldu ol şâh-zâdeler
ata katına gelüp izîn diler*
- 93b-6 *atadan himmet du'âsın aldılar
kendülerin rûm iline göndürdiler*
- 93b-7 *birbirinden andan oldılar cüdâ
her biri bir şehri için ey ketühüdâ*
- 93b-8 *girdi rûm iline on bir cüvân
şanasın girdi kazâ-yı âsmân*
- 93b-9 *her biri on biñ eriyle ceng eder
yeryüzünü bunlara ger teng eder*
- 93b-10 *feth-nâme geldi sultâna tamâm
kim vilâyet saña dutdı ey hümâm*
- 99b-17 *yâ ilâhî sen bilürsin hâlimi
baña hâcet söyleyem ahvâlimi*
- 100a-1 *mücrimim başdan ayağa pür günâh
sen kerîmsin bî-niyâz pâdişâh*
- 100a-2 *rahmetüñ deryâsınuñ pâyânı yok
hod benüm 'aczimden özge nesne yok*
- 100a-3 *ne dil ile hâzrete söz söyleyem
benüm cürmime bârî 'özr eyleyem*
- 100a-4 *cismüm cânum kılmış cürm-i hañâ
tâ meger senden ola fâzîl-ı 'ağâ*
- 100a-5 *ben fakîrüm sen ganîsin ey hudâ
ayırma beni rahmetinden cüdâ*
- 100a-6 *i'timâd edecek bir 'ilmüm yok*

- 100a-7 *h zretiŒe gidecek ‘amel m yok
budur senden temenn m ey h d 
kılmayasın bizi al a medden c d *
- 100a-8 *ma‘n da ger v k ‘a olduysa ha a
‘afv kıl k ll  c rm mi v rgil ‘a a*
- 100a-9 *ba ma sen sehv-i ha am y  kad m
eyle kab l h zrete Őah-ı ned m*
- 100a-10 *k tibe v rgil sen ‘a a
c rmini sen ‘afv eylegil ‘a a*
- 100a-11 *bunu yazdum bi-vef dur m r r-k r
ben  lende  ala ha m-i y d-g r*
- 100a-12 *f ‘il t f ‘il t f ‘il t
biŒ g n h  def‘  der bir Őalav t*
- 100a-13 *yazanı o uyanı dinleyeni
ra metiŒle yarlı a ıl y  g n *
- 100a-14 *d ny dan getm mizi fikr  d l m
Őadık ne h l k zikr  del m*
- 100a-15 *her kim ister ra meti  ok kazana
f ti a o uya bunu yazana*
- 100a-16 *el-f k r el-h k r ‘abd-i‘ ciz ‘abd-i za‘ f
el-m znib el-mu t c il  rabbihi*
- 100a-17 *el-lu at-i ketebeh  mu ammed bin h seyn  aferu ‘l-l h
leh  ve liv lidayni ve li cem  ‘  ‘l-m ‘min n.*

KAYNAKÇA

- Arat, R. (1987). "Anadolu Yazı Dilinin Tarihi İnkişafına Dâir". *V. Türk Tarihi Kongresi, Makaleler*, Cilt 1, 225-232 Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ayan, G. (1997). "Ahmet Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, 31-38.
- Ayan, G. (2009). "Anadolu Sahasında Yazılan Bazı Yusuf ve Züleyha Mesnevilerinde Sebeb-i Telifler". *Turkish Studies*, vol. 4/3, 227-272.
- Caferoğlu, A. (1984). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Canpolat, M. (1991) "Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi". *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, 49-50. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cin, A. (2004). "Ali'nin Kıssa-i Yûsuf Adlı Eserinin Türkiye Yazması". *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Cilt I. 20-26 Eylül 2004. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cin, A. (2011). *Türk Edebiyatının İlk Yusuf ve Züleyha Hikâyesi, Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cin, A. (2012). *İbni Abbas'tan Rivayet Edilen Yusuf ve Züleyha Hikâyesi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Cin, A. (2012). "İran Coğrafyasında Hz. Hüseyin Yası ve Bir Kerbela Kıssası". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 63.
- Çağatay, S. (1944). "Eski Osmanlıca Üzerine Bazı Notlar". *Türkoloji Dergisi*, Cilt II, (2), 297-312.
- Çelebioğlu, A. (1999). *XV. Yüzyıla Kadar Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çetin, N. (2000). "Yeni Türk Şairinin 'Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi Duyarlılığı". *Türkoloji Dergisi*, Cilt. XIII, I, 109-143.
- Çetinkaya, Ü. (1995). *Aşk Mesnevilerinde Kadın, Yusuf u Züleyha ve Hüsrev ü Şirin Mesnevileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Develi, H. (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmesi ve Uyumlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, E. (2011). *Şeyh Sadrüddin'in Kabus-nâme Tercümesi*. İstanbul: Mavi Yayıncılık.
- Dolu, H. (1952). "Yusuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 4, 419-445.
- Dolu, H. (1954). "Yûsuf Hikâyesinde Aşk Temi". *Türk Düşüncesi*, Cilt 1, 2.
- Ertaylan, İ. (1948). "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ". *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt III, (1-2), 211-231.
- Gümüşkılıç, M. (2008). "Orta Osmanlıcada İmla-Telaffuz İlişkisi". *Turkish Studies*, 3/6, 286-302.
- Karahan, L. (1994). *Erzurumlu Darir, Kıssa-yı Yûsuf (Yûsuf u Züleyha)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levend, A. (1967). "Divan Edebiyatında Hikâye". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 71-117.
- Levend, A. (1968). "Hamdi'nin Yûsuf u Züleyhâsı". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 157-172.
- Özkan, M. (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M., & Tören, H. (2012). *Osmanlı Türkçesi II*. İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınevi.
- Türkdoğan, M. (2011). *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-281553/h/klasik-turk-edebiyatinda-yusuf-u-zuleyha-mesnevileri-uz-.pdf>)
- Yıldız, O. (2008). *Şeyyad Hamza, Yûsuf u Zeliha (Destân-ı Yûsuf) Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler*. Ankara: Akçağ Yayınları.